

КРИМИНАЛ ЖУРНАЛИСТИКА: ТАРИФ ВА ТАВСИФ

Хажиева Мадинахан Равшанбековна

*Бердақ Номидаги Қорақалпоқ Давлат Университети
Журналистика таълим йўналиши 1-курс магистранти*

Криминал журналистика бугунги кунда журналистиканинг асосий йўналишларидан биридир. Аммо криминал материалларни ёзиш қийин бўлиши мумкин. Жиноят ҳақидаги хабарни ёзишда фактлардан бошлангани энг самарали усулдир. Нима бўлди? Ким иштирок этди? Қачон ва қаерда содир бўлди. Саволларига жавоб топиш орқали мавзунинг мазмуни ёритилади. Барча муҳим тафсилотларни киритган ҳолда журналист ҳикоя усулидан, шунингдек, интервью ва шарҳ жанридан фойдаланиши мумкин. Криминал материалда мавзу тўлиқ ёритилишида журналист гувоҳлар ёки мутахассисларнинг иқтибосларидан фойдалана олади ва мавзу танлашда иқтибослар кучли таъсир кўрсатади. Фактлар текширилиши ва фактларнинг нотўғри тушунилишидан ҳимояланиш мақсадида журналист материалнинг тил ва услубига алоҳида аҳамият бериши керак. Криминал материалларни ёритишда бадиий услубдан чекиниш лозим. Криминал журналистика атамасининг келиб чиқиши тарихи қуйидагича: Журналистикада жиноят ҳақида хабар бериш журналистиканинг дастлабки кунларидан бери мавжуд бўлиб, бугунги кунда ҳам янгиликларнинг муҳим қисми бўлиб қолмоқда. Бу аҳолини ўз ҳудудидаги жиноятлар ҳақида хабардор қилиб бориш ва жиноятчиларни жавобгарликка тортишга кўмаклашиш орқали аҳолига ҳаётий хизмат кўрсатади. Баъзида бу шов-шувли бўлиши мумкин бўлса-да, жиноят ҳақида хабар бериш барчамизни хавфсизлигимизга ёрдам беради. Криминал маълумот тўплаш ва мураккаб мавзулар ҳақида аниқ ва қисқа ёзишда қонунни билиш, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларидан ишончли маълумотларни олиш, қонун билан чекланмаган маълумотларни материал сифатида қайта ишлаш керак бўлади. Журналист туҳмат ва бошқа тегишли масалалар бўйича жиноий кодекслар ва қонунлар бўйича асосий билимга эга бўлиши, жиноятчиларнинг фаолиятини тарғиб қилмаслиги керак.

Ёдда тутиш керак бўлган муҳим жиҳатлардан бири жабрланувчилар ҳақида ёзаётганда одоб-ахлоқ меъёрларига риоя қилишдир, шунда уларнинг ҳис-туйғуларидан ҳеч бири зарар кўрмайди.

“Журналистика” сўзи франсузча “журнал” сўзидан олинган бўлиб, “кундалик” деган маънони англатади. Журналистикада жиноят ҳақида хабар бериш жиноят янгиликлари ёки ахборотни жамоатчиликка чиқаришни ўз ичига олади. Журналистикадаги жиноятлар ҳақида хабар бериш жиноий фаолият тўғрисида батафсил маълумотни ўз ичига олган босма ёки эфирга узатиладиган журналистик материаллардан иборат. Жиноят ҳақида хабар бериш

журналистиканинг биринчи шаклидир. Бу жиноят ҳақида ҳикоялар ёзиш ва нашр этиш ҳаракатидир. Жиноят бўйича журналистлар кўпинча жиноят содир бўлган жойга биринчи бўлиб етиб келишади ва улар воқеани имкон қадар тезроқ оммага етказиш учун ҳаракат қилишади.[1]

Жиноят - жамоаларимизда содир бўлаётган воқеалар ҳақида хабардор қилади. Бундан ташқари, жиноят ҳақида хабар бериш жиноятчиларни ҳибсга олишга ва судланганликка олиб келадиган маълумотларни тақдим этиш орқали жиноятларни очишга ёрдам беради. Аммо Криминал журналист ихтисослаши лозим. Масалан: Калифорния университети учун тизимли жиноятлар статистикасининг қисқача мазмуни мавжуд. У бўлимларга бўлинган. Ҳар бир бўлимда йиллар давомида жиноятчилик даражаси ва тендентсияларини таҳлил қилиш имконини берувчи жадвал ва графиклар мавжуд. Ҳар бирда политсия бўлими томонидан тақдим этилган шахсий ҳикоя ҳисоботлар киритилган.

Ушбу ҳисобот УСЛА учун тизимли жиноятлар статистикасининг қисқача мазмунини ўз ичига олади ва бир неча йиллар давомида жиноятчилик даражаси ва тендентсияларини таҳлил қилиш имконини берувчи жадвал ва графикларни ўз ичига олади. Жиноят нима? Жиноят - бу қонун билан алоҳида таққиқланган қилмиш ёки қонунда алоҳида талаб қилинган, жазо тайинланган қилмишни қилмаслик.[2] Жиноятлар қандай ҳисобга олинади? Калифорния университети кампусларидаги жиноятлар жиноятлар тўғрисидаги ягона ҳисобот (УСР) дастури орқали ҳисобга олинади. УСР дастури 65 йил олдин очилган ва Федерал Қидирув Бюроси (ФБИ) томонидан миллий даражада бошқарилади. У ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларини бошқариш, фаолият юритиш ва бошқаришда фойдаланиш учун жиний статистикани тақдим этади. Калифорнияда жиноятлар тўғрисида ягона ҳисобот бериш дастури Бош прокуратура ҳузуридаги Адлия департаментининг Жиний одил судлов статистикаси маркази (ЙЖЖ) томонидан бошқарилади. Ушбу дастур доирасида УСЛА ПД ва штатдаги барча ҳуқуқ-тартибот идоралари танланган ҳуқуқбузарликлар тўғрисида умумий маълумотни ЁАЖга ҳисобот беришади. Хабар қилинган ҳуқуқбузарликлар УСР таърифлари бўйича таснифланади, улар турли давлатлар ўртасидаги жиноятлар таърифларидаги тафовутларни бартараф этиш учун мўлжалланган. Бу маълумот нафақат Йиллик ҳисобот ва Жиноят статистикаси ҳисоботига киритилган; у Калифорния штатида жиноят ва ҳуқуқбузарлик ва ФҚБ жиний Қўшма Штатлар нашрларида ҳам қўлланилади. УСР томонидан танланган жиноятлар ҳисоботларда "ФБИ жиноят индексидаги жиноятлар" деб номланади. УСР томонидан жиддийлиги, содир бўлиш частотаси ва политсияга хабар бериш эҳтимоли туфайли танланган ФБИ Жиноят индекси жиноятлари қасдан одам ўлдириш, зўрлаш, талончилик, оғирлаштирилган хужум, ўғирлик, ўғирлик, автотранспорт ўғирлаш ва ўт қўйишдир. Ўғирлик-ўғирликдан ташқари, Жиноят тўғрисидаги ягона ҳисобот қонунбузарликлар ва ҳуқуқбузарликларни ҳисобга олмайди.[3]

Криминал материалларда кўпгина жиноятлар бир вақтнинг ўзида содир бўлган кўп жиноятлардан фарқли ўлароқ, бирма-бир содир бўлади. Бироқ, агар бир вақтнинг ўзида бир нечта ҳуқуқбузарликлар содир этилган бўлса, оммавий ахборот воситалари орқали фақат биттаси ҳақида хабар берилади. Мисол учун, агар бир киши дўконни талон-тарож қилса ва кассирни ўлдирса, фақат қотиллик ҳақида хабар берилади. Асосий тавсилотлар тергов ва суд хулосасидан кейин ёритилади.

Криминал материалларни ёритишда:

Аҳоли таркибидаги, хусусан, ёш таркибидаги ўзгарувчанлик

Аҳоли зичлиги ва аҳоли пункти ва унинг атрофидаги ҳудуднинг катталиги

Резидентларнинг ҳаракатчанлиги ва вақтинчалик омилларга нисбатан аҳолининг барқарорлиги

Иқтисодий шароитлар, шу жумладан ишнинг мавжудлиги

Маданий шароитлар, масалан, таълим, дам олиш ва диний хусусиятлар

Иқлим

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг самарали кучи

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг маъмурий ва тергов аҳамияти

Жиноий одил судлов тизимининг бошқа таркибий қисмларининг сиёсати (прокуратура, суд, ахлоқ тузатиш ва синов муддати)

Аҳолининг жиноятга муносабати

Аҳолининг жиноятлар ҳақида хабар бериш амалиёти кабилар аҳамиятли ҳисобланади.

Ўн тўққизинчи аср газетасида жиноят жуда муҳим мавзу эди. Қотилликлар ҳақидаги абарлар бўлса ҳам, ҳужумлар, талончиликлар, майда ўғирликлар ва фирибгарликлар аллақачон содир бўлган метрополия ва провинсияларда намоён бўла бошлади XVIII аср газеталари, асосий ўзгаришлар XVIII аср охиридан бошлаб жиноят ҳуқуқи жиноят янгиликлари тақдимоти айланганини англатарди янада тартибли ва маълум даражада стандартлаштирилганди. Ўн тўққизинчи аср газетасида жиноят жуда муҳим мавзу эди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <https://www.nimcj.org/blog-detail/crime-reporting-the-first-form-of-journalism.html>

2. https://www.gale.com/binaries/content/assets/gale-us-en/primary-sources/intl-gps/intl-gps-essays/full-ghn-contextual-essays/ghn_essay_bln_crone1_website.pdf

3. https://www.gale.com/binaries/content/assets/gale-us-en/primary-sources/intl-gps/intl-gps-essays/full-ghn-contextual-essays/ghn_essay_bln_crone1_website.pdf